

Recensioner

Jón Karl Helgason. *Echoes of Valhalla. The Afterlife of the Eddas and Sagas*. Reaktion books. 2017. 240 pp. 32 illustrations.

Jón Karl Helgasons *Echoes of Valhalla. The Afterlife of the Eddas and Sagas* undersøger eddaerne og sagaerne og deres moderne udtryk, og – ikke mindst – forbindelseslinjerne dem imellem. Bogen skriver sig ind i den forskningstradition, der normalt beskrives som receptionsstudier, og den er et nyt og forfriskende bidrag til den forskningsdisciplin, der – for at bruge en betegnelse fra den engelsksprogede verden – betegnes som “medievalism”. Bogen dækker et bredt udsnit af moderne repræsentationsformer, fra tegneserier over drama og litteratur til musik og film, og den henter sine eksempler fra forskellige perioder, herunder middelalderen, romantikken og udvalgte årtier i 1900-tallet, og fra et vidt forgrenet geografisk rum, der strækker sig fra Island til det øvrige Norden og Europa og videre til Nordamerika og i glimt til Japan. De moderne repræsentationsformer forstås – med reference til Linda Hutcheon – som *adaptations*, dvs. som gentagelser med variationer. Det er bogens udgangspunkt, at disse adaptationer ikke kopierer og viderefører fortiden, eller deres såkaldte kilder, men at de er udtryk for deres egen tids eller kulturs stereotyper og forestillinger om denne fortid. Fortolkningernes kvalitet og relevans vurderes således ikke ud fra en nærhed til de middelalderlige kilder. Bogen fremhæver, hvorledes de moderne adaptationer arbejder med adskillige inspirationskilder, eller prætekster som de kaldes, og den viser, at sagaernes og eddaernes efterliv er flettet ind i et komplekst og vidtrækkende netværk af tekster. Det er en af bogens hovedpointer, at middelalderens tekster i sig selv udgør et led i en lang og stadig virksom

Hermann, Pernille. 2018. Rec. av Jón Karl Helgason.
Echoes of Valhalla. The Afterlife of the Eddas and Sagas.
Scripta Islandica 69: 177–182.

© Pernille Hermann (CC BY)
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-371480>

kulturel tradition, og at de såkaldte kilder fra middelalderen må betragtes på lige fod med de moderne repræsentationer, nemlig som adaptationer (p. 13). I det introducerende kapitel "Prologue", hvor bogens teoretiske udgangspunkt beskrives, formulerer Jón Karl Helgason den virksomme kulturelle tradition således: "Hence, I approach the eddas and sagas as a flourishing cultural tradition: an accumulation of texts, images, sounds and ideas that reverberate through the fabric of various cultures at various times" (p. 12). Det er netop denne stadigt virkende tradition med dets adskillige knopskydninger i tid, rum og medier, som behandles i bogen.

I første kapitel, "Thor: From Superhero to 'Kitchin'-maid", tages der udgangspunkt i en beskrivelse af dén nordiske gud, hvis efterliv igennem tiden måske nok har været mest fremtrædende, nemlig Thor. Afsættet er Marvel Comics transformation af denne gudeskikkelse til en superhelt. Det vises, at de prætekster, der benyttedes til skabelsen af serien *The Mighty Thor* (fra 1960'erne) kan føres tilbage til andre amerikanske tegneserier fra 1940'erne, hvor Thor og hans attribut, hammeren, allerede var fortolket i dette visuelle medium. Det fremgår, at Marvels Thor først og fremmest må betragtes som et resultat af amerikanske prototyper (og som et forsvar for amerikanske ideologier), snarere end som en videreførelse af de nordiske middelaldertekster, og i Marvels udgivelser synes der kun at være et "faint echo" (p. 31) af eddaernes fortællinger. Jón Karl Helgason behandler endvidere Peter Madsens danske tegneserie *Valhalla* (der udkom mellem 1979–2009). Der lægges vægt på de to bind *Ulven er løs* og *Thors brudfærd*, og det fremhæves, at disse adaptationer i langt højere grad end de amerikanske serier er direkte inspireret af eddaerne. Dog indgår de mytologiske fortællinger i dialog med adskillige andre prætekster, som læserne kan forholde sig til og associere i forhold til (herunder *The Muppet Show*, *Star Wars*, pladecovers, osv.). Det vises, hvordan samfundsmæssige problematikker i Danmark i udgivelsestiden, herunder indvandrerpolitik og kønsroller, flettes ind i fortællingerne om den nordiske gudeverden. Det næste kapitel, "Snorri: The 'Real' Stories", adskiller sig fra de øvrige ved at behandle forskningen i middelalderteksterne på et mere detaljeret niveau. Vægten ligger på debatten om teksternes overlevering i den mundtlige tradition, deres fastsættelse i skrift, forfatterskab og værkopfattelse. I en diskussion af original versus kopi, prætekster og kilder fremstilles den middelalderlige tradition som havende mange lag og som et resultat af en kontinuerlig genskrivning. Jón Karl Helgason argumenterer for, at den store islandske kulturpersonlighed Snorri Sturluson, den alment accepterede forfatter til *Snorris Edda* og

Heimskringla, principielt må betragtes på samme måde som moderne forfattere, som et individ, der har fortolket og adapteret et materiale ud fra de tilgængelige prætekster og en særlig ideologisk position. Kapitlet er ikke som sådan udtømmende i forhold til forskningsdiskussionen, men for en udenforstående læser gives der et tilstrækkeligt og kompetent indblik i teksternes særlige overleveringssituation, og der argumenteres på en overbevisende måde for, at disse tekster ikke i sig selv kan betragtes som de "virkelige", dvs. originale, tekster, men som åbne tekster, der er sammensat af adskillige prætekster (mundtlige og skriftlige) og hvis oprindelse og forhistorie er gået tabt i overleveringen.

I kapitel 3, "Hallgerd: A Bow-string Breaks", flyttes blikket til den sidste halvdel af 1800-tallet og de første årtier af 1900-tallet og mere specifikt til omsætningen af sagamaterialet til dramatisk form. Med norske Henrik Ibsen, britiske Gordon Bottomley og danske Thit Jensen som eksempler demonstreres det, hvordan motiver (bl.a. sagaernes kvindeskildringer) kan omformes på vidt forskelligt vis afhængig af konteksten, men også hvordan forskellige tråde samles. Henrik Ibsens drama *Hærmændene paa Helgeland* (1858) samler motiver fra *Njals saga*, *Egils saga* og *Vøl-sungernes saga* i en collage, og der udvikles en kvindelig figur, som senere danner grundlaget for Hedda Gabler, som skildres i det mere kendte Ibsen-drama af samme navn. I Gordon Bottomley's drama *The Riding to Lithend* (1909) medfører flytningen af fortællingen til en anden genre en omformning af materialet, der bliver påvirket af aristoteliske krav om dramaet enhed. Det vises, hvordan i oversættelsesprocessen motiver fra sagaerne mødes med og genkalder motiver fra Shakespeare. Thit Jensens stykke *Nial den Vise* (der påbegyndes 1904, men først afsluttes adskillige år senere), er en åben adaptation, der forholder sig ganske frit til *Njals sagas* fortællinger og motiver, men som har en særlig interesse i stærke kvindefigurer, f.eks. fremstår Hallgerd i Jensens fortolkning som en destabiliserende figur, men også som et middel til at fremstille kvinders aktuelle situation. I det fjerde kapitel, "Gunnar: In Saddles, Armchairs and Land Rovers", behandler Jón Karl Helgason islandske rejsebeskrivelser. Det fremhæves, hvordan rejseskildringerne var tilskyndet af engelske sagaoversættelser fra den sidste halvdel af 1800-tallet. Med udgangspunkt i S. E. Wallers illustrerede *Six Weeks in the Saddle* (1874) og F. Metcalfes *The Oxonian in Iceland* (1861) bliver det vist, hvordan disse rejsebeskrivelser var formative og styrende for andre forfattere og andre rejsende, at de indeholder spiren til kulturturisme, og at beskrivelserne af landskabet er nært sammenvævet med forfatterenes psykologiske tilstand og dermed

i udgangspunktet må ses som subjektivt farvede beskrivelser. Kapitlet fremhæver også de såkaldte vikingenoveller, “Viking novels” (p. 115), der groft sagt indrammes af Friedrich de la Motte-Fouqués *Die Fahrten Thiodolfs des Isländers* (1815) og Neil Gaiman’s *American Gods* (2001). Genren, som har været, og stadig er, udbredt i Nordamerika såvel som i Nordeuropa (særligt i England) genskriver sagaernes handlingsforløb. Disse adaptationer er tilpasset nye implicite læsere, hvilket bl.a. er tilfældet i D. J. Roberts *Fire in the Ice* (1961), hvor forklarende historiske oplysninger er skrevet ind i fortællingen, og hvor det islandske landskab er beskrevet for den læser, der ikke kender det. Det vises ligeledes, at disse romaner omformer sagaernes stil og tilpasser dem den moderne romans formelle udtryk og fortællekonventioner. Kapitlet afrundes med eksempler på, hvorledes rejseberetninger har medvirket til at konstruere forestillinger om Island og dets befolkning, og hvordan forestillinger om andethed stadig er virksom, f.eks. i Paul Vads rejsebog, *Nord for Vatnajökul* (1994).

I kapitel 5, “Odin: From Wagner to Viking Metal”, forbindes eddaernes og sagaernes musikalske efterliv med Richard Wagners opera *Der Ring des Nibelungen* (1869–76), et drama på femten timer, inspireret af *Vøl-sungernes saga* og med et stort persongalleri fra den nordiske gudeverden. Men Jón Karl Helgason udvider denne relativt velkendte reference til også at indeholde andre musikalske aktualiseringer fra den klassiske musikscene såvel som fra rockscenen. I Danmark ledte før-romantiske og romantiske digteres interesse i den nordiske mytologi og sagaerne til dramatiske opførelser, der blev fulgt op af musikalske kompositioner, eksempelvis stod J. E. Hartmann for musikken til en af de tidligste danske dramatiske opførelser af mytologisk materiale, Johannes Ewalds *Balders død* (1775), mens hans nevø J. P. E. Hartmann varetog lydsiden til dele af Adam Oehlenschlägers dramatiske produktioner. Flere eksempler fra *Viking Metal*-genren nævnes, og det vises hvordan der inden for denne kategori sker en genanvendelse på flere niveauer, når både lyrik, lyd og musikernes fremtræden på scenen genkalder den nordiske fortælleverden. Genren føres tilbage til den amerikanske gruppe *Led Zeppelin*, som i 1970’erne indførte den nordiske, før-kristne verden med fokus på Odin og valhal, i genren. Det fremhæves, at visse *Viking Metal*-grupper har været inspireret af folkemusik og en genuin interesse i middelalderlitteraturen, mens i andre tilfælde de nordiske prætekster har været underlagt religiøse eller politiske interesser og til tider har taget radikaliseret form.

I kapitel 6, “Leif: When Civilization Was Less Civilized”, behandler

forfatteren teksternes genkomst i filmmediet. Dette kapitel er værdifuldt i sig selv, men bliver også vigtigt som en baggrund for aktuelle visuelle behandlinger af det mytologiske materiale og sagaerne, så som TV-serierne *Game of Thrones* (2011–), *Vikings* (2013–) og *Northmen* (2016), som ikke behandles i bogen. Der indledes med en reference til Monty Pythons *Flying Circus* (1969–74), som parodierer alment udbredte stereotyper om vikinger, men snart efter kastes blikket på amerikanske film og deres remedieringer af *Vinlandssagaerne*. Stumfilmen *The Viking* (1928) (produceret af Roy William Neill) behandles og der refereres til dens litterære forlæg, vikingeromanen *The Thrall of Leif the Lucky* af Otilie A. Liljencrantz, som baserede sig på *Vinlandssagaerne*. Filmens politiske implikationer, som bl.a. indebærer omfortolkninger af amerikanske grundlæggelsesfortællinger, anskueliggøres. En anden ikonografisk vikingefilm, Richard Fleischers *The Vikings* (1958) behandles også med fokus på dens kønspolitiske indhold og dens prætekster, som findes i tidligere film såvel som i de mytologiske fortællinger (dele af *Snorris Edda*) og sagaerne (*Ragnar Lodbrogs saga*).

Jón Karl Helgason viser, at de store sagaer, *Njals saga*, *Egils saga*, *Vølsungernes saga* og *Vinlandssagaerne*, de nordiske guder og mytologiske steder, Odin, Thor og valhal, og de karakteristiske kvindeskikkelser (og meget mere) fra sagaerne indgår i et imponerende intertekstuel netværk af kendte og mindre kendte adaptioner. Den omfattende bredde i dækningen af de medier og genrer, hvor de nordiske middelalderteksters efterliv manifesterer sig, gør ikke fremstillingen overfladisk eller overmåde deskriptiv, tværtimod går forfatteren i dybden, f.eks. med kontinuerlige referencer til og citater fra saga- og eddamaterialet og til forskningen i middelalderens tekster, og fremstillingen udmærker sig ved i overvejende grad at være analytisk orienteret og teoretisk funderet. Bogen beriger forskningen i middelalderens litteratur og denne litteraturs efterliv, og forfatteren ligeværdige behandling af det, der fra et andet perspektiv kunne adskilles og hierarkiseres som højkulturelle og populærkulturelle manifestationer, må så absolut anerkendes. Den aktuelle interesse internationalt set i middelalderens efterliv – og herunder interessen for vikingetiden, sagaer og nordiske myter – gør bogen højst relevant, da den giver en kvalificeret og vidende indgang til historiske og moderne repræsentationer og dialogen imellem dem. Det er en af bogens fordele, at den ikke begrænser sig til studiet af “medievalism”, dvs. senere tiders studier af middelalderen, men også inddrager middelalderkulturen selv. Bogen er igangsat og motiveret af forfatterens fascination af den store gennem-

slagskraft, som materialet fra middelalderen har haft i den moderne verden. Hans engagement afspejler sig i alle kapitlerne (hvoraf de fleste indledes med fængende eksempler), i skrivestilen og emnevalget, som er engageret, medlevende og personlig. Efter at have læst bogen kan læseren kun dele forundringen og begejstringen over, at en lokal litteratur, der blev skrevet i Europas udkant, kan have så bred en gennemslagskraft i tid og rum, eller sagt mere poetisk: Kan være en blomst, der fortsat skyder nye knopper. Bogen er absolut anbefalelsesværdig læsning såvel for en snæver akademisk kreds som for den alment interesserede læser.

Pernille Hermann

Aarhus Universitet

Institut for Kommunikation og Kultur – Nordisk Sprog og Litteratur

norph@cc.au.dk